

**A kora-újkori városi önkormányzat
működése a 17. századi kassai
statútumok tükrében**

Tartalomjegyzék

<i>Bevezető.....</i>	<i>2</i>
<i>1. Történetírás.....</i>	<i>4</i>
1.1 A Magyar Királyság városainak történetírása.....	4
1.2 Magyar Királyság városi statútumainak történetírása.....	7
<i>2 A Magyar Királyság városainak önkormányzati rendszere a korai újkorban.....</i>	<i>9</i>
2.1 A Magyar Királyság városainak önkormányzata.....	9
2.2 Kassa önkormányzata.....	14
<i>3 Városi Statútumok.....</i>	<i>16</i>
3.1 Kassa városi statútumai.....	19
3.2 Tartalmi elemzés.....	21
<i>Konklúzió.....</i>	<i>36</i>
<i>Felhasznált irodalom.....</i>	<i>39</i>

Bevezető

A városok a feudális berendezkedésű középkori és kora újkori Európában sajátos településmodellt képviseltek. A korabeli városi társadalom hierarchizált, ugyanakkor erősen kollektivista, összetartó és magasan szervezett közösségként volt jellemezhető. A harmónia, egység és hagyomány eszméit gyakran hangsúlyozták a városokhoz kötődő történelmi forrásokban is. A kollektív együttélés tudatát és a közösséghez tartozás érzését a városlakók többsége osztotta, ami főként a közös kötelezettségekből, a helyi intézményekhez fűződő kapcsolatokból és a megosztott élettérből fakadt.

A városi önkormányzatok kérdésköre igen széles, ami egyrészt előny, másrészt azonban megnehezíti a kutatási fókusz meghatározását. Dolgozatomban a városi státútumok vizsgálatára esett a választásom. A státútumok olyan jogforrások, amelyek magas információértékkel bírnak, és amelyek a városi közigazgatás belső mechanizmusainak megfigyelésre, valamint a korabeli események reflexiójára is szolgálhatnak. Meghatározták a lakosok és a városi szervek jogainak és kötelezettségeinek egy részét, szabályozták a város társadalmi, jogi és gazdasági életét, és fontos eszközei voltak a jogi stabilitás és rend megteremtésének is a közösségen belül. A státútumok kutatása során betekintést kaphatunk a városi életet formáló társadalmi struktúrákba és a polgárok értékrendjébe is.

A dolgozat célja, hogy a kora újkori Kassa önkormányzatának működésével kapcsolatos kiválasztott kérdéseket vizsgálja a rendelkezésre álló jogforrások alapján. A kutatás kiindulópontjául a városi önkormányzat szervei, azok helyzete és hatásköre szolgálnak. Az egyik fő kérdés, amelyet a dolgozatban feltettem, az, hogy a kassai városi tanács határozatai valóban státútumok voltak-e a szó szoros értelmében, vagy inkább ajánlásként működtek. E kérdés megválaszolásához a státútumok elfogadásának körülményeit vizsgáltam, amit azok formális és tartalmi elemzése követett. Emellett rendelkezésemre állt Ján Kúkel osztályozása, aki Pozsony státútumainak kutatása során pontosan meghatározott kritériumok alapján rendszerezte a városban elfogadott rendeleteket. A kassai rendelkezések összehasonlítása a Magyar Királyság más városainak - konkrétan Nagyszombat és Pozsony - státútumaival, amely szintén a dolgozat részét képezi, lehetővé teszi, hogy átfogóbb képet alkossunk a témáról. Következő feltett kérdésünk a Magyar Királyság városi önkormányzatainak működésével kapcsolatos. Három

kiválasztott város önkormányzati szerveinek vizsgálata lehetővé teszi a városi közigazgatás hasonlóságainak és különbségeinek összehasonlítását. A dolgozatban megkísérlem a kassai városi statútumok osztályozását azok tartalmi elemzése alapján, amely során megvizsgálom a rendeletek számát és elfogadásuk gyakoriságát, valamint azokat a kulcstémákat, amelyekkel a leggyakrabban foglalkoztak.

A dolgozat három fejezetből áll. Az első fejezet rövid áttekintést nyújt a Magyar Királyság városainak történetírásáról. A következő fejezetek terjedelmesebbek, és alfejezetekre oszlanak. A második fejezet a városok önkormányzatainak viszonyait tárgyalja, különös tekintettel Kassára, Pozsonyra és Nagyszombatra. A harmadik fejezet a statútumokkal és rendeletekkel foglalkozik. Az alfejezetekben a fellebb említett városok konkrét törvényrendeleteit kutatom, különös tekintettel azok osztályozására és tartalmi elemzésére. A dolgozat alapját főként Kassa város 1614-től a 17. század közepéig elfogadott törvényrendeletei képezik. A kutatott időszak megválasztását az indokolja, hogy a kutatás során egy 17. századból fennmaradt törvénygyűjteményből indultam ki, amelynek cikkei 1614 és 1731 között lettek rögzítve. A vizsgált időszak kezdete tehát a forrásanyaghoz igazodik, míg a kutatási fókusz vége a 17. század közepe lett, amikor is a városi önkormányzatok működésére egyre nagyobb hatást kezdett el gyakorolni az államhatalom.

1. Történetírás

1.1 A Magyar Királyság városainak történetírása

A középkori városok önkormányzatainak vizsgálata mind a történelmi, mind a jogtörténeti kutatások érdekesítő területét képviseli, amely lehetővé teszi számunkra, hogy jobban megértsük a középkor és a kora újkor társadalmi és politikai struktúráit, valamint jogalkotását. Egy nagyon széleskörű témáról beszélünk, amely különböző aspektusokat foglal magába, beleértve a városok jogi autonómiáját, a városi intézmények szerveződését, valamint a polgárság és a kormányzat közötti kapcsolatokat is. Egy viszonylag népszerű témáról van szó, amelyet változatos módon dolgoztak fel a hazai és a külföldi történetírásban.

Az európai szintű várostörténeti kutatások kezdeteit a 20. század második felének politikai helyzete nagy mértékben befolyásolta. Közép- és Kelet-Európa a nyugati országok történészei számára nagyrészt feltáratlan és ismeretlen területnek számított, mivel az itt folytatott regionális kutatások számukra ismeretlenek voltak. Ennek oka főként az volt, hogy a második világháború után a vasfüggöny elválasztotta a kommunista blokkot a kontinens többi részétől. Ez a helyzet ellehetetlenítette a rendszeres szakmai párbeszédet a két blokk történészei között, és kialakította azt a hagyományos nézetet, hogy a közép- és kelet-európai régió egy viszonylag kis mértékben urbanizált terület, különösen az európai gazdasági maghoz képest.¹ A nyelvi akadályok szintén nehezítették az összehasonlító kutatásokat, mivel a kora újkori városi társadalmakról szóló releváns tanulmányok többségét helyi nyelveken publikálták, és a külföldi történészek számára nem voltak hozzáférhetők. A vasfüggöny leomlása pozitív változásokat hozott a várostörténeti kutatások terén, és az angolul beszélő történészek számára megnyitotta Közép- és Kelet-Európa addig feltáratlan területeit.

A Magyar Királyság városainak történetével elsősorban a magyar történészek foglalkoztak. A várostörténeti kutatásokat a magyar történetírásban két időszakra lehet osztani. Az első időszakot a német történetírásból átvett hagyományos jogtörténeti megközelítés jellemezte.² Ilyen irányultságú munkák születtek a 19. században, például Wenzel Gusztáv

¹ MILLER, Jaroslav. *Urban Societies in East-Central Europe, 1500-1700*. Hampshire: Ashgate Publishing Company, 2008

jóvoltából, aki a történelmi Magyarország városi szövetségeit vizsgálta jogtörténeti szempontból.³ A magyar történetírás fontos részét képezik Csizmadia Andor és Osváth Gyula munkái, akik a városi joggal és a Magyar Királyság városi önkormányzatainak működésével foglalkoztak.⁴ Mályusz Elemér szintézis keretében dolgozta fel a középkori városfejlődést, és arra a következtetésre jutott, hogy a középkori magyar városok a nemesség alárendeltségében álltak.⁵ További jogtörténeti megközelítésű munkák Bónis György⁶ és Fügedi Erik tollából születtek.⁷ A 20. század 60-as éveiben a történeti kutatás eltávolodott a jogtörténettől, és inkább az egyes régiók társadalmi, gazdasági és politikai aspektusainak feldolgozására összpontosított. Szűcs Jenő, Kubinyi András, Granasztói György és Rúzsás Lajos különösen Felső-Magyarország városaira összpontosítottak. Németh István is jelentős szerepet játszik a felsőmagyarországi régió kora újkori várostörténetének feldolgozásában, különösen a városok gazdasági és politikai igazgatására összpontosítva.⁸

A Magyar Királyság városainak kutatásával a szlovák történetírás is foglalkozik. Richard Marsina, a középkori történelem szakértője, a Magyar Királyság városainak történetével a mai Szlovákia területeinek történelméről szóló átfogó szintézis keretében foglalkozott.⁹ Darina Lehotská levéltáros főként Pozsony történetét kutatta,¹⁰ különös tekintettel a középkorból

² NÉMETH, István. *Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon*. Budapest: Gondolat – Magyar országos levéltár, 2004, s. 41.-42.

³ WENZEL, Gusztáv. *Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben*. Budapest: MTA, 1877

⁴ OSVÁTH, Gyula. *Adalékok Kassa város közigazgatási helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót koráig*. Kassa, 1918

⁵ MÁLYUSZ, Elemér. *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest: Műszaki Kiadó, 2007

⁶ BÓNIS, György. *Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után: 1686–1708*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962

⁷ FÜGEDI, Erik. *Középkori magyar városprivilegiumok*. In *Tanulmányok Budapest múltjából*, 1961

⁸ NÉMETH, István. *Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon*. Budapest: Gondolat – Magyar országos levéltár, 2004

⁹ MARSINA, Richard. *Dejiny Slovenska I*. Bratislava: Veda, 1986

¹⁰ LEHOTSKÁ, Darina. *Dejiny Bratislavy*. Bratislava: Obzor, 1966

fennmaradt levéltári forrásokra.¹¹ A középkori városok és városkák osztályozásának kérdésével Július Bartl foglalkozott.¹² Anton Špiesz a történelmi Magyarország szabad királyi városaiban zajló élet különböző aspektusait kutatta, emellett a városok gazdaságával, társadalmával és politikájával is foglalkozott. Anton Špiesz rámutatott a városok helyzetében bekövetkezett változásokra a 18. században, és összehasonlította a szabad királyi városokat a földesúri városokkal.¹³ Ferdinand Uličný különösen a mai Kelet-Szlovákia területére összpontosított, ahol a településtörténetet és a közigazgatás fejlődését vizsgálta.¹⁴ Vladimír Segeš Pozsony történetének kutatása során a bűnözés történetére¹⁵ és a céhes szervezetekre helyezte a hangsúlyt.¹⁶ Blanka Szeghyová a középkori és kora újkori várostörténeti kutatása során a bíraskodással és az igazságszolgáltatással, valamint a városi joggal és városok topográfiájával foglalkozott, különösen a Pentapolitana városainak esetében.¹⁷ A kortárs szlovák történészek között említésre méltó Ján Lukačka, aki főként a Nyitrai régióra összpontosít,¹⁸ Peter Kónya, aki a kora újkori Eperjes történetét kutatja,¹⁹ Martin Štefánik, aki a bányavárosok fejlődésével²⁰ és a „városiasság” fogalmával foglalkozik,²¹ Mária Fedorčáková, aki Bártfa középkori történetét vizsgálja, és Drahoslav Magdoško, akinek elsődleges kutatási területe a középkori Kassa története.²²

¹¹ LEHOTSKÁ, Darina. *K počiatkom vedenia mestských kníh na Slovensku*. Bratislava: SAV, 1959

¹² BARTL, Július. *Mestské knihy na Slovensku a problémy ich štúdia*. In: *Studia Historica Tyrnaviensia* 3, 2003

¹³ ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680-1780*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1983

¹⁴ ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny osídlenia Uzskej župy*. Košice: UPJŠ, 1995

¹⁵ SEGEŠ, Vladimír. *Prešporský pitaval*. Bratislava: Prefekt, 2007

¹⁶ SEGEŠ, Vladimír. *Remeslá a cechy v starom Prešporku*. Bratislava: Marenčin PT, 2011

¹⁷ SZEGHYOVÁ, Blanka. *Súdnictvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. stor.* Bratislava: Veda, 2016

¹⁸ ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján a kol. *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: SAV, 2010

¹⁹ KÓNYA, Peter: Prešov v 17. storočí (1604 – 1711). In: *Dejiny Prešova I*. Ed. Kónya, Peter a kol. Prešov 2017

²⁰ ŠTEFÁNIK, Martin. *Žigmund a stredoslovenské banské mestá*. Praha: FILOSOFIA, 2019

²¹ ŠTEFÁNIK, Martin. *Mesto, jeho pojem a vývoj v stredoveku*. Bratislava: Veda, 2017

A Magyar Királyság várostörténeti kutatásai felé irányuló érdeklődés mind a magyar, mind a szlovák történészek oldaláról a történelmi kontextus által adott. Gyakori probléma azonban, hogy a két ország kutatásai egymástól függetlenül zajlanak, az eredmények kölcsönös ismertetésének hiányában. Ezt a jelenséget többek között a nyelvi korlátok okozzák, amelyek gyakran akadályozzák az együttműködést és a következtetések megosztását.²³ Erre a jelenségre Csukovits Enikő magyar történész is felhívta a figyelmet a szlovák és magyar történészek bizottságának egyik konferenciakötetében, melyben a kutatók közti nagyobb összefogásra és a kutatási eredmények országokon átívelő megosztására buzdítja mindkét ország történészeit.

1.2 Magyar Királyság városi státútumainak történetírása

A városi státútumok kutatása külön fejezetet képvisel a városok és önkormányzatuk történetének vizsgálatában. A 19. század második felében jelentősen megnőtt a hivatalos jellegű források publikálása, ami nagy hatással volt a jogtörténeti kutatások fejlődésére. A terület úttörői közé tartozott Kolosváry Sándor és Óvári Kelemen, a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem professzorai. Legnagyobb hozzájárulásuk az állam- és jogtörténeti kutatásokhoz a magyarországi és erdélyi jogrendszerek eddig feldolgozatlan státútumait tartalmazó nyolckötetes forrásgyűjtemény kiadása volt. A kötetekben a Magyar Királyság és Erdély vármegyéinek státútumai mellett szász széki és városi státútumok is szerepelnek.²⁴ A publikációk számos magyarázó megjegyzést tartalmaznak, amelyek a feldolgozott rendelkezések jobb megértését szolgálják. A gyűjtemény kiadása idején nagyon népszerű volt, és tudományos viták tárgyává vált.

Három évvel az első kötet megjelenése után, 1888-ban Elek Jakab kiadott egy kétkötetes esszét *Emlékek a magyar jogtörténetből* címmel, amelyben kritikát fogalmazott meg az erdélyi

²² MAGDOŠKO, Drahošlav. *Samospráva mesta Košicev stredoveku*. Košice: UPJŠ, 2017

²³ CSUKOVITS, Enikő – LENGYELOVÁ, Tünde. *Z Bardejova do Prešporku. Spoločnosť, súdnictvo a vzdelanosť v mestách v 13. – 17. storočí*. Prešov: Prešovská univerzita, 2005

²⁴ NAGY, Péter. *A tudományos jogszabálygyűjtemények történetéhez – Corpus statutorum Hungariae municipalium*. In.: BALOGH, Judit - KONCZ, Ibolya Katalin a kol. *Studia in honorem István Stipta*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, 2017

statútumokkal foglalkozó első kötettel szemben. Kritikáján belül nyolc pontban rögzítette a forráskiadás alapelveit, beleértve az eredeti és másolt dokumentumok használatának lehetőségeit, a szövegben előforduló hibák javításának módját, valamint a források megnevezésével kapcsolatos fontos szempontokat.²⁵ Kolosváry és Óvári Jakab kritikájára adott válaszukban részletesebben kifejtették a használt fogalmi keretet.²⁶ Egy sajátos kritikai módszert választott Bartal Antal klasszika-filológus, aki az *Egyetemes Philológiai Közlöny* nyelvészeti folyóiratban jelentetett meg egy cikket, amelyben a statútumgyűjteményt nyelvtani és filológiai szempontból elemezte. Megállapította, hogy nyelvészeti szempontból a dokumentumok átíratának folyamata során jelentős hibák keletkeztek, melyek a helytelen nyelvtani formák megszilárdulását okozhatják a használt fogalmakban. Kiemelte, hogy a kötethez nem készült hibajegyzék. Ezt a hiányosságot saját maga pótolta az esszéje keretében, és létrehozott egy szótárt az alkalmazott idegen fogalmak magyarázatával.²⁷

A kulcsfontosságú forrásgyűjtemény kiadása és tudományos fogadtatása mellett számos szerző foglalkozott a statútumokkal. A legtöbbjük csak részben, más területeket vizsgáló tudományos munkák keretében kutatta ezeket a forrásokat. Az első történész, aki a városi joggal és azon belül a statútumokkal foglalkozott Szlovákiában, Ján Holák volt.²⁸ A Szepesi Káptalan püspökségének statútumait Vladimír Olejník, Peter Labanc és Miroslav Glejte szerzői csoportja dolgozta fel a Szepesi Káptalan történetéről szóló szintézis keretében.²⁹ Peter Benka egy, a Bártfa történetét tárgyaló monográfia keretében foglalkozott egy bizonyos városi statútummal, amelynek keletkezése a 15. századra datálható.³⁰ Emellett Ferdinand Uličný tett röviden említést

²⁵ JAKAB, Elek. *Magyarországi jogtörténeti emlékek*. In: *Századok*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1888, s. 541-550.

²⁶ Óvári Kelemen–Kolosvári Sándor. *Észrevételek Jakab Elek úrnak, „Amagyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye” című munkáról írt bírálata*. In: *Századok*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1888, s. 828–838.

²⁷ BARTAL, Antal. *Jogtörténeti emlékek*. In: *Egyetemes Philológiai Közlöny*, roč. XIV., Budapest: Franklin-társulat Könyvnyomdája, 1890

²⁸ HOLÁK, Ján. *Vznik mestského práva na Slovensku a jeho pramene*. In: *Sborník Matice Slovenskej*. Historia, 1938 – 1939, roč. XVI – XVII, č. 3 – 4, s. 203-226.

²⁹ OLEJNÍK, Ján – LABANC, Peter – GLEJTEK, Miroslav. *Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej Kapituly I. Od počiatkov Spišskej kapituly po vznik biskupstva*. Ružomberok: VERBUM, 2021

a statútumokról a *Meštianske právo na Slovensku v stredoveku* című művében.³¹ Ágnes Flóra doktori disszertációjában Kolozsvár városának statútumait vizsgálta.³² Jogtörténeti szempontból a statútumok Miriam Laclavíková és Adriana Švecová *Pramene práva na území Slovenska* című monográfiájában, valamint Erik Štenpien *Svetové dejiny štátu a práva* című egyetemi tankönyvében kerültek röviden tárgyalásra. A történelmi Magyarország városi statútumainak osztályozásával Zuzana Nemcová foglalkozott, aki Pozsony és Nagyszombat városok törvényrendeleteit hasonlította össze, valamint Ján Kúkeľ, aki Pozsony városi statútumait osztályozta, azonban egyikük munkája sem kizárólag a statútumokkal foglalkozik. Az említett publikációk a statútumokat csak röviden tárgyalják, mint a vizsgált probléma részét.

2 A Magyar Királyság városainak önkormányzati rendszere a korai újkorban

2.1 A Magyar Királyság városainak önkormányzata

A szabad királyi városok a középkori és kora újkori Magyar Királyságban saját jogokkal és kiváltságokkal rendelkező, különleges településtípust képviseltek. Anton Špiesz meghatározása szerint „*a középkori város fogalma alatt olyan települést értünk, amelynek markáns városi területe, urbanisztikája, jogrendje és gazdasági élete van.*”³³ Špiesz a városiasság fő attribútumának a városi közösséget tartotta, amelyet szabad emberek alkottak, akik szabadon rendelkezhetek vagyonukkal. A tulajdonjog kérdését illetően a polgárok teljes jogú földtulajdonosok voltak, ellentétben a falvak lakosaival, akik csupán használói voltak a földeknek. A városi közösségek a közös érdek elvét követték, ami azt jelentette, hogy az egyének érdekei alá voltak rendelve a közösség kollektív érdekeinek.³⁴

Annak ellenére, hogy a városok teljes mértékben ellenőrzésük alatt tartották saját közigazgatásukat, az uralkodók nem küldtek tisztségviselőket a városokba, így a városi választott

³⁰ BENKA, Peter. *Mesto a jazyk: Bardejov v ranom novoveku*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2019

³¹ ULÍČNÝ, Ferdinand. *Meštianske právo na Slovensku v stredoveku*. In: *Mesto a dejiny*, Košice: UPJŠ, 2014

³² FLÓRA, Ágnes. *The Matter of Honour*. Budapest: Central European University, 2014

³³ ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá...*, s. 7.

³⁴ ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá...*, s. 7-9.

szerveknek nem kellett harcolniuk a hatalmuk megtartásáért, és teljes mértékben a gazdasági és politikai ügyekre összpontosíthattak.³⁵ Az első kísérletek a bécsi udvar részéről a városok jogainak korlátozására a 17. század 20-as és 30-as éveiben történtek, mégpedig az önkormányzati választásokba való beavatkozás formájában.³⁶ Ezek a tendenciák idővel fokozódtak, és az ország szabad királyi városainak teljes autonómiája a 17. század végén megszakadt. A Habsburgok célja ugyanis az volt, hogy megerősítsék befolyásukat a városokban, és szorosabb ellenőrzés alá vonják az önkormányzati szerveket. Ezeken az abszolutista törekvéseken kívül a vallási kérdés is fontos szerepet játszott ebben a folyamatban. A városok ugyanis többnyire a protestantizmus központjai voltak, ami konfliktusok forrása volt köztük és a bécsi udvar között. A konfliktusok I. Lipót uralkodása alatt tetőztek, amikor is a császár a katolicizmus érvényesítésére törekedett az egész országban, annak ellenére, hogy a bécsi, a nikolsburgi és a linzi békeszerződések biztosították a vallásszabadságot a felekezetek számára. A 17. század 70-es éveiben az udvar megpróbálta átadni a városi tanácsok tisztségeit a katolikusoknak, amivel súlyosan megsértették a városok kiváltságait.³⁷ Ez a lépés azonban nemtetszést váltott ki a lakosság körében, és hozzájárult egy újabb felkelés kitöréséhez az uralkodói hatalom ellen.

A következő időszakban a bécsi udvar óvatosabban járt el a városokkal szemben, amit a Habsburg-ellenes felkeléseken kívül a törökök nyomása is okozott. Eltekintettek attól, hogy a városi önkormányzatokat teljes mértékben a katolikusok kezébe adják, de továbbra is ragaszkodtak az 50 százalékos képviselethez.³⁸ Jelentősebb fordulat Thököly Imre felkelésének leverése után következett be, amikor is a magyar kamara biztosait küldték a városokba, akik beleszóltak a városi tisztségviselők választásába, és felügyelték a gazdasági igazgatást is.³⁹ A biztosok valójában az uralkodó képviselői voltak, és a városokban a királyi kamara érdekeit képviselték. A városok feletti ellenőrzés megszerzésére és a katolicizmus érvényesítésére

³⁵ ČIČAJ, Viliam. *Niektoré problémy výskumu miest v období novoveku*. In CZOCH, Gábor (ed.). *Kapitoly z dejín Bratislavy*. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 29.

³⁶ FELHŐ, Ibolya. *A szabad királyi városok és a magyar kamara a XVII. Században*. In: *A szabad királyi városok és a magyar kamara a XVII. században*, s. 255-256.

³⁷ ŠPIESZ, A. *Slobodné kráľovské mestá...*, s. 15-16.

³⁸ ŠPIESZ, A. *Slobodné kráľovské mestá...*, s. 30.

³⁹ NEMCOVÁ, Z. *Štatúty ako spôsob komunikácie...*, s. 144.

irányuló törekvéseken kívül a bécsi udvar városok irányításába való beavatkozásának következő célja az volt, hogy megszüntessék a regionális különbségeket, amelyeket a városok eltérő fejlődése okozott az ország különböző részein.⁴⁰

A városi önkormányzatok legfontosabb képviselői a bíró és a városi tanács voltak, akik a város bírósági és gazdasági, valamint politikai ügyeit intézték. Mindemellett reprezentatív funkcióval is rendelkeztek. A mandátumok hossza településenként eltérő volt, de a város vezetőit leggyakrabban egy évre választották. Elméletileg minden teljes jogú polgárnak volt passzív választójoga, mivel a választásból csak azok voltak kizárva, akik bűncselekményt követtek el, de a választható jelöltek köre a valóságban sokkal szűkebb volt. Az esetek többségében ugyanis az újonnan megválasztott bíró már előzőleg a városi tanács tagja volt.⁴¹ Bár az önkormányzatban a legfontosabb pozíciót a bíró töltötte be, a városi tanács, mint tanácsadó szerv intézménye, még régebbi időkre nyúlik vissza. Már a városi kiváltságok megszerzése előtti időszakban, amikor a bírót még a földesurak delegálták a városokba, léteztek tanácsadó testületek a lakosság soraiból, akikkel az új bírónak együtt kellett működnie, mert azok jobban ismerték a helyi viszonyokat. A 13. és a 14. század elejéről fennmaradt források tanúsítják, hogy a városi tanács létszáma városonként változó volt, de a 14. század második felétől kezdve a legtöbb esetben 12 tagú testületekkel találkozunk.⁴²

A középkor és a kora újkor városi önkormányzatainak alapját a városi közösség alkotta, azaz a város összes polgárának közössége, akik a városi kiváltságok kollektív birtokosai voltak. A középkor elején részt vettek a bíró és a városi tanács megválasztásában, és kulcsszerepet játszottak a város többi tisztségének betöltésében is. A városi funkcionáriusok megválasztása a teljes jogú polgárok által az egész 13. és 14. század során szokás volt, sőt egyes források szerint a választójogot a város minden lakosa birtokolhatta.⁴³ Ez esetben azonban nem egészen a mai értelemben vett általános választójogról volt szó, mivel a választásokon csak a családfők vehettek

⁴⁰ ŠPIESZ, A. *Slobodné kráľovské mestá...*, s. 31-32.

⁴¹ MARSINA, Richard. *Vývoj správy miest na Slovensku*. Rožňava: Osveta, 1979, s. 38.

⁴² MARSINA, R. *Vývoj správy miest...*, s. 38-39.

⁴³ Zólyomban 1242-ben a cives megnevezést használták, míg 1354-ben Bozókban a homines sive iobagiones kifejezést alkalmazták.

részt, és a szavazati jog az ingatlan tulajdonhoz volt kötve.⁴⁴ Mivel a teljes jogú polgárok a város vezetését választott tisztségviselőkre ruházták át, a bíró és a városi tanács az egész közösséget képviselte, és felelősséggel tartoztak nekik a tetteikért.⁴⁵

A városok lakosságának növekedése jelentősen bonyolította a választás folyamatát, és ellehetetlenítette a felmerült gondok dinamikus megoldását. Válaszként ezen problémára alakították ki az ún. szélesebb vagy külső tanácsot, amely a teljes közösség érdekeit képviselte. Ez esetben a polgárok egy szűkebb csoportjáról volt szó, amely közvetlenül részt vett a bíró és a városi tanács megválasztásában. Ezen kívül a külső tanács ellenőrző és tanácsadó szerepet is betöltött a közügyek rendezése terén. Részt vettek a városi gazdálkodás ellenőrzésében, a városi alkalmazottakat érintő döntésekben és az igazságszolgáltatásban is. A külső tanács tagjait a bíró és a városi tanács nevezték ki, így a hatalom elosztása egy viszonylag zárt polgári kör hatáskörébe került.⁴⁶ Ezáltal a polgárok részvételi joga a város irányításában korlátozottá vált, és a városi önkormányzat teljesen a főbb funkcionáriusok szűk körének kezébe került.⁴⁷ A külső tanács tagjainak száma városonként és időszakonként eltért.

Az önkormányzati szervezetekben felismerhető regionális különbségek leginkább abban mutatkoztak meg, hogy az ország nyugati részén, például Pozsonyban és Nagyszombatban, a városi tanács és a külső tanács tagjait minden teljes jogú polgár választotta, akik élethosszig tartó mandátummal rendelkeztek. Ezzel szemben a keleti országrészben a városi tisztségviselőket csupán a választott közösség tagjai választották. A választások zártkörű jellege és ciklikussága miatt ez a rendszer kevésbé volt demokratikus, ugyanakkor a keleti városokban nem voltak élethosszig tartó mandátumok. A 17. század végén bekövetkezett változások után, amikor is a bécsi udvar kezdett beavatkozni a városi ügyekbe, a rendszer egységesítése érdekében a pozsonyi mintához igazították az ország önkormányzatainak választási rendszerét, mivel ez volt az ország fővárosa. A városi tisztségviselők az összes teljes jogú polgár által való megválasztásának

⁴⁴ MARSINA, R. *Vývoj správy miest...*, s. 37-38.

⁴⁵ MARSINA, R. *Vývoj správy miest...*, s. 45-46.

⁴⁶ MAGDOŠKO, D. *Samospráva mesta Košice...*, s. 67.

⁴⁷ MARSINA, R. *Vývoj správy miest...*, s. 45-46.

gyakorlatát viszont eltörölték.⁴⁸ Mivel munkám során Pozsony, Nagyszombat és Kassa statútumainak összehasonlítását tűztem ki célul, bemutatnám a városi önkormányzatuk szerkezetét.

Pozsony önkormányzatának kutatása során gazdag forrásbázis áll rendelkezésre. Ahogyan Kassán és Nagyszombatban, úgy Pozsonyban is a bíró állt a városi önkormányzat élén egy 12 tagú városi tanáccsal együtt, amelynek tagjai minden év április 24-én, Szent György napján tették le hivatalukat. A városi tanács tagsága élethosszig tartott, és a bírák rendszerint több cikluson keresztül töltötték be tisztségüket.⁴⁹ A 14. századtól kezdve a forrásokban fellelhetőek említések a szélesebb vagy külső tanácsról is, amely 24 tagból állt. A 15. század során ez a testület 60 főre bővült, akiket a teljes jogú polgárok választottak élethosszig.⁵⁰ A külső tanács élén a néptribunus állt, aki képviselte a külső tanácsot a városi tanács és az egész közösség előtt, és a lakosság követeléseit a városi tanács elé terjesztette.⁵¹ Pozsony városi önkormányzatának sajátos funkciója volt a polgármester, aki a város gazdasági és adminisztratív ügyeit irányította. Ő vezette a földtulajdon-nyilvántartást is.⁵²

Nagyszombat 1238-ban kapta meg városi kiváltságjogait, és attól kezdve jelentős autonóm státusszal rendelkezett. A város önkormányzata hasonlított Kassáéhoz. Alapját az ún. polgári közösség képezte, amelyet a teljes jogú polgárok egy viszonylag szűk köre alkotott, akik kulcsfontosságú posztokat töltöttek be a városi önkormányzatban. A külső tanácsról a 15. század elejétől kezdve vannak említések, amelyet a *huszonnégyek* néven emlegettek, ami a tagok számát jelzi. A belső tanács 12 polgárból állt, akik alkalmi találkozók keretén belül oldották a felmerült problémákat. Kompetenciáik széles spektrumot öleltek fel, a gazdasági ügyektől kezdve az egyház ügyein keresztül a városi hivatal irányításáig. A városi tanács németekből, magyarokból

⁴⁸ ŠPIESZ, A. *Slobodné kráľovské mestá...*, s. 32-33.

⁴⁹ SEGEŠ, Vladimír. *Prešporský pitaval*. Bratislava: Perfekt. 2005. s. 38.

⁵⁰ MARSINA, R. *Vývoj správy miest...*, s. 39.

⁵¹ ŠPIESZ, A. *Slobodné kráľovské mestá...*, s. 58.

⁵² ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján. *Lexikón stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s.

és szlovákokból állt egyenlő arányban, akiket három néptribunus képviselt, mindegyik nemzetiségből egy. Nagyszombatnak is volt külső tanácsa, amely 60 tagból állt. A tagok azonban szemben Pozsonnyal nem rendelkeztek azzal a joggal, hogy jelölteket ajánljanak a magasabb tisztségekre. A jelölteket ugyanis az előző tisztségviselők javasolták.⁵³ A városi önkormányzat sajátos posztja volt a zsidó bíró pozíciója, aki azonban nem volt a zsidó közösség tagja.⁵⁴

2.2 Kassa önkormányzata

A 16. és 17. század fordulóján Kassa az egyik legfontosabb város volt a Magyar Királyságban, emellett Felső-Magyarország központja és egy kulcsfontosságú kereskedelmi központ is volt. Kassa már a IV. Béla által az abaújszinaiaknak ítelt kiváltságok előtt is rendelkezett bizonyos jogi autonómiával, mivel ezek a kiváltságok a kassaiak jogköréből indultak ki. Ezen kiváltságok a 1347-es városi privilégiumban is megjelentek, amely a város teljes bírói és közigazgatási autonómiáját megerősítette. Kassa urbanizációs folyamata a 13. század második felére datálható, és jogi szempontból a 14. század során véglegesedett.⁵⁵

Kassán a 15. század végére már kialakult az a választási rendszer, amelyben a körülbelül 50-60 tagú külső tanács döntött a főbíró és a városi tanács megválasztásáról. Ez a változás részben a polgári közösség választási hatékonyságának hiányosságaival, részben pedig a budai minták átvételével magyarázható. A polgári közösség hatáskörének átvétele a külső tanács által Kassán a 15. századra tehető, de hatalmuk megerősödése csupán a 16. század 70-es éveitől kezdődött, amikor megjelentek a városi tanácsnak címzett kéréseket és ajánlásokat tartalmazó törvénycikkek, az ún. *articulusok*.⁵⁶ A külső tanács tagjainak kinevezése is budai mintán alapszik, ahol a bíró és a városi tanács jelölte a őket még saját lemondásuk előtt.⁵⁷ A külső tanács tagjainak

⁵³ ŠPIESZ, A. *Slobodné kráľovské mestá...*, s. 59.

⁵⁴ RÁBIK, Vladimír. *Mestská správa Trnavy v stredoveku*. In: *Historické štúdie 47*. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2013, s. 51-52.

⁵⁵ MARSINA, R. *Vývoj správy miest...*, s. 33.

⁵⁶ MAGDOŠKO, D. *Samospráva mesta Košice...*, s. 121.

⁵⁷ KUBINYI, András. *Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején*. Budapest: Akadémia kiadó, 1975, s. 84.

száma nem volt pontosan meghatározva, de a legtöbb forrás 60-100 tagot említ. A városi tanácsnak figyelembe kellett vennie a külső tanács javaslatait, valamint meg kellett hallgatnia minden fontos ügyben, és tájékoztatnia kellett arról, hogyan haladnak az ügyek kezelése során. A választott közösség elnöke a szónok, aki vezette a tanács üléseit és képviselte ezt a testületet a bíró és a városi tanács előtt.⁵⁸

A város élén a bíró állt, akit egy évre választottak meg. A bíró mellett nem kaptak szerepet magasabb tisztségviselők, mint például a pozsonyi polgármester vagy a nagyszombati zsidó bíró. A választások általában az év elején, a Háromkirályok ünnepe körüli időszakban (január 6.) zajlottak, bár az időpont nem volt pontosan meghatározva. A választási folyamat elején a választott közösség tagjai lemondtak tisztségükről. Ezt követően a bíró és a városi tanács új választott közösséget nevezett ki, amely végül új bírót és városi tanácstagokat választott. A 17. századtól kezdődően említést nyer a választási helyszín, amely a városháza volt. A választási folyamat egy hétig is eltarthatott, mivel a választási aktusok között gyakran több nap is eltelt.⁵⁹ A belső tanács a korai újkorban 12 tagból állt, és a bíróval együtt joghatósággal rendelkezett. Tagjai részt vettek a városi és külterületi gazdasági és társadalmi ügyek szabályozásában, valamint nyilvános jegyzői funkciót is elláttak. Feladataik, ellentétben a pozsonyi és nagyszombati városi önkormányzati képviselőkével, nem tartottak élethosszig. A városi tanács üléseinek napjait és a megtárgyalandó témaköröket már a 15. századtól meghatározták, és a későbbi időszakokban sem tértek el ezekről az eredeti előírásoktól.⁶⁰ A főbíró és a városi tanács tagjai pro bono végezték munkájukat a 17. század végéig.⁶¹ Jövedelmük leggyakrabban üzleti tevékenységekből vagy mesterségek végzéséből származott, a városi közigazgatásban végzett munkájukért csupán elenyésző díjazást kaptak. A főbíró jövedelme különféle céhektől származó ajándékokat is tartalmazott, amelyeket a választása alkalmával kaptak.⁶²

⁵⁸ MAGDOŠKO, D. *Samospráva mesta Košice...*, s. 121., 124.

⁵⁹ ŠPIESZ, A. *Slobodné kráľovské mestá...*, s. 63.

⁶⁰ FLORA, Ágnes – NÉMETH, István. *Az elit szerepe a kora újkori városi vezetésben és az elit tagjainak társadalmi kapcsolatai*. Budapest: MTA, 2012, s. 20.

⁶¹ OSVÁTH, Gy. *Adalékok Kassa város...*, s. 62-63.

⁶² WICK, B. *Kassa története...*, s. 236.

3 Városi Statútumok

A városi statútumok történelmi források, amelyek hivatalos jellegűek és lehetővé teszik a városi önkormányzat működésének, a kapcsolati dinamikájának és a konfliktusok kezelésének részletes nyomon követését az adott időszakban. Ezek olyan jogi normák, amelyeket a belső ügyek irányítására fogadtak el, és amelyek a magasabb szintű jogszabályok és szokásjog normái alá tartoztak, tehát azokkal nem ütközhettek és nem hagyhatták őket figyelmen kívül. A Magyar Királyság területén alkalmazott jogrend megállapította, hogy a statútumok nem avatkozhatnak be a magánjogi ügyekbe, de ezt a rendelkezést gyakran figyelmen kívül hagyták. Az országban háromféle statútumot fogadtak el: városi statútumokat, vármegyei statútumokat és korporációs statútumokat.⁶³ Ezek a források rengeteg információt nyújtanak a kutatók számára, mivel azokkal a konkrét problémákkal foglalkoznak, amelyekkel a város lakói szembesültek az adott időszakban, ezáltal lehetővé teszik a városvezetés által felvetett megoldásoknak és a domináns kérdésköröknek a megismerését. Mindemellett tükrözik a külső környezet és a korabeli országos-jelentőségű események hatásait is, betekintést nyújtva a vizsgált korszakba.

A statútumok kiadásának joga (*ius statutendi*) elválaszthatatlan része volt a király által adományozott városi privilégiumoknak, de azok formája, tartalma és elfogadásuk körülményei városonként eltértek.⁶⁴ A 17. és 18. század folyamán változás történt az ország városainak statútumpolitikájában, ekkor ugyanis a statútumokat a király által kinevezett királyi biztosok kezdték el kiadni. Az új gyakorlat a Habsburgok központosítási törekvéseivel volt összefüggésben, amivel aláásták a városok önkormányzati autonómiáját.⁶⁵ Erről tanúskodik egy latin és magyar nyelven íródott szöveg, amelyet a 18. század elején Bártfában adtak ki, és amely a polgárjoggal, a szokásjoggal és Kassa város statútumaival foglalkozik. A 67. cikkelyben arról írnak, hogy a főbíró és a városi tanács választása a király kegyelméből származik.⁶⁶ Ez a

⁶³ LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. *Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2007, s. 222.

⁶⁴ LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 79.

⁶⁵ LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. *Pramene práva...*, s. 223.

⁶⁶ *Jus Civile, Sive Statuta, Privilegia, Prærogativæqvæ Ac Consuetudines Municipales Regiæ Ac Liberæ Civitatis Cassoviensis*. Košice: Typis Civitatis impressi Thomas Scholtz, 1701

megfogalmazás arra utal, hogy a városi önkormányzat az uralkodótól függött. A középkorban a főbíró megválasztása a szabad királyi városok jogkörébe tartozott, amelyet a városi privilégiumok rögzítettek. Bár a kiváltságleveleket a király adta ki, a továbbiakban nem avatkozott bele a városi önkormányzat működésébe.⁶⁷ A városok eltérő helyzete a középkorban és a 17-18. század fordulóján jól érzékelhető a 18. század elején íródott szöveg és a 15. századi statútum összehasonlításából, amely korporatív és önérvényesítő szellemben íródott.⁶⁸

Mivel a városi statútumok nem rendelkeznek pontos definícióval a történettudományban, vizsgálatuknál kezdettől fogva lehetőség volt különbözőképpen értelmezni őket. Mindemellett a statútumok fogalmának meghatározását a jogi szakirodalom hiánya is nehezíti. Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen azt a nézetet képviselték, hogy minden tartós szabályozás statútumnak számít. Ezzel szemben azok a rendelkezések, amelyek egy vagy több ügyet kezelnek operatív módon, nem tekinthetők statútumoknak.⁶⁹ Ján Kúkel hasonlóan vélekedett a kérdésről. A pozsonyi statútumokat vizsgáló munkájában megkülönböztette a valódi értelemben vett statútumokat a rendeletektől. Kúkel szerint a statútumok jellemzője a széleskörűbb forma és a hosszú távú érvényesség, amely általában addig tartott, amíg a szöveget nem módosították vagy frissítették. A statútumokra nem volt jellemző a rendszeres időközönkénti elfogadás. Ezzel szemben a rendeletek esetében rövidebb szövegekről volt szó, operatív jelleggel, azaz igyekeztek minél gyorsabban reagálni a felmerülő városi ügyekre. Ezeket a rendeleteket gyakrabban adták ki, és érvényességük általában ideiglenes volt.⁷⁰ A statútumok jellegének meghatározása során ajánlott a szövegek bevezető formuláit is figyelembe venni, melyekben különféle kifejezéseket használtak az adott forrás megnevezésére, például *articuli*, *statuta*, vagy *decreta*.

A Magyar Királyság városi statútumainak témaköre a szlovák történettudományban csupán részben van feltárva. Azon kevés tanulmányok, amelyek a statútumok tartalmi elemzésével és a városi önkormányzat működésére gyakorolt hatásukkal foglalkoznak, Pozsony

⁶⁷ BENKA, P. *Mesto a jazyk...*, s. 203.

⁶⁸ NÉMETH, I. *Kassa város archotológiája...*, s. 75.

⁶⁹ Óvári K. –Kolosvári S. *Észrevételek Jakab Elek úrnak...*, s. 829.-830.

⁷⁰ KÚKEL, J. *Štatúty schvaľované...*, s. 188-197.

és Nagyszombat statútumaira összpontosítanak. Ez adta az alapot ahhoz, hogy példáikat felhasználjam a kassai viszonyokkal való összehasonlításhoz.

Az első statútumok Pozsonyban, amelyek a zsidó lakosság helyzetét érintették, a 14. században lettek kiadva a városi tanács és a külső tanács által. A statútumok nyelve a német volt, és azokat a *Corpus statutorum (Statuta et articuli municiporum)* című kiadványban publikálták. A következő időszakokban különféle rendeletek jelentek meg, amelyek a kézművesek és a városi tisztviselők tevékenységét szabályozták, valamint az árakat és a városi igazgatás működését is érintették. A 15. században szélesebb körű statútumok kerültek kiadásra, amelyek a különböző önkormányzati területeket szabályozták, a bíróságtól kezdve egészen a városvezetésben való részvétel kritériumaiig.⁷¹ Az 1526-os év nem hozott jelentős változást a városi statútumpolitikában, mivel 1545-ig nem fogadtak el új rendeleteket. A 16. században olyan rendeletek születtek, amelyek az árak szabályozására vonatkoztak, és új tűzvédelmi előírásokat is bevezettek.⁷² A legtöbb Pozsonyban elfogadott, eredetileg statútumként megjelölt forrást a rendeletek közé sorolhatjuk, mivel tömör feljegyzésekről van szó, amelyeket rendszertelen időközönként fogadtak el, a felmerült problémák sürgős megoldása érdekében. A legtöbb feljegyzés a hentesek céhével foglalkozott, különösen a hús árának szabályozásával. Ennek a jelenségnek az oka a pozsonyi hentesek befolyása és gazdagsága lehetett, akik a város legtehetősebb lakói közé tartoztak.⁷³

A nagyszombati statútumpolitikával Zuzana Nemcová foglalkozott munkájában, amely a 1557 és 1577 közötti időszak városi statútumait vizsgálta. Ezen források latin nyelven íródtak, és kiadóik a városi tanács és a választott testület voltak, amelyekben a Nagyszombatban élő mindhárom nemzetiség képviselve volt. Ezek a feljegyzések sokkal terjedelmesebbek, mint a pozsonyiak, és a városi élet különböző aspektusait érintik. A Nemcová által vizsgált időszakban rendszeresen fogadtak el rendeleteket, amelyek operatíván reagáltak a városban felmerült helyzetekre. Legtöbbször az árak és a mértékek szabályozására, vagy különböző céhekre vonatkozó előírásokról van szó. Ezen rendeletek kezdetén gyakran található a *decretum est* vagy

⁷¹ KÚKEL, Ján. *Štatúty schvaľované...*, s. 192-193.

⁷² NEMCOVÁ, Z. *Štatúty ako spôsob komunikácie...*, s. 146-147.

⁷³ SEGEŠ, V. *Prešporský pitaval...*, s. 49.

facta sunt decreta formula. Kúkel osztályozása szerint a forrásokat a rendeletek kategóriájába sorolhatjuk. A nagyszombati statútumok történetben viszont olyan cikkelyek is találhatók, amelyek valódi értelemben vett statútumoknak tekinthetők, mivel rendszertelen időközönként lettek elfogadva, és hosszabb érvényességgel rendelkeztek. Ezek az előírások *statuta* formulát tartalmaztak, ami egyértelműen jelzi a feljegyzések jellegét. A legtöbb nagyszombati valódi értelemben vett statútum a városi tanács tagjainak tisztségviselési kritériumait és kompetenciáit állapította meg.⁷⁴

3.1 Kassa városi statútumai

A középkori és kora újkori Kassáról viszonylag nagy mennyiségű hivatali jellegű forrás maradt fenn, melyek a városi közigazgatás nélkülözhetetlen forrásai, egyikük sem tartalmaz azonban városi statútumokat. Az első Kassán fennmaradt statútum 1404-ből származik, és német nyelven íródott. Ez a dokumentum 47 cikkelyből áll, amelyek a városi adminisztráció különböző aspektusaival foglalkoznak. Megtudhatjuk belőlük, hogy az első statútumokat Stojan Jakab bíró rendelte el, akit a városi jegyzőt, Hebenstreit Jánost kérte fel a statútumok kidolgozására a városi tanács tagjainak tájékoztatása és irányítása céljából. A cikkelyek a bíró és a városi tanács hatáskörével, a vitás ügyek rendezésének módjaival, valamint az egyházi ügyekkel foglalkoztak. A statútumok a városi élet és a közösség ideáljait, mint a tisztesség, erkölcsösség és a szolidaritás is hangsúlyozták. A cikkelyek tehát nemcsak jogi keretet adtak, hanem erkölcsi irányítúként is szolgáltak a város vezetése számára. Érdekesség, hogy a közösségi összetartozás és szolidaritás hangsúlyozása ellenére egyértelműen megjelenik a bíró és a tanács kiváltságos helyzete a város többi lakosával szemben. Egyes cikkelyek kifejezetten arról szólnak, hogy a városi elitnek tudomásul kell vennie kiváltságos helyzetét, és nem szabad szoros kapcsolatot tartania a város többi lakosával.⁷⁵ Ezen előírások alapján megállapítható, hogy a statútumok írói által megfogalmazott közösségi összetartozás elsősorban a szűk városi elit körére vonatkozott, melynek tagjai maximálisan összetartó szervezetet kellett, hogy alkossanak.

Az első fennmaradt statútumgyűjtemény a 17. századból származik. A gyűjtemény egyedisége abban rejlik, hogy ez az első könyv, amely kifejezetten a statútumokra összpontosít,

⁷⁴ NEMCOVÁ, Z. *Štatúty ako spôsob komunikácie...*, s. 149-150.

⁷⁵ SZIKLAY, J. – BOROVSZKY, S. *Magyarország vármegyéi...*, s. 86-87.

és nem tartalmaz más jellegű forrást. A fehér bőrkötésű könyv borítóján latin nyelvű felirat volt található: *Articuli Electae Communitatis ab Anno 1616 usque 1731 inclusive*,⁷⁶ amelyből egyszerűen levezethető a keletkezés dátuma. Ezt az információt Kolosvári és Óvári forráskiadványából tudhatjuk meg, mivel a könyv borítóján lévő írás napjainkban már nem olvasható. A könyv belső oldalán latin nyelvű szöveg található, amelyből megtudhatjuk, hogy a gyűjtemény az 1616-os évtől fogva, a külső tanács által elfogadott rendeleteket tartalmazza, amelyeket a városi tanácsnak be kell tartania.⁷⁷ A szöveg szerint a könyvet 1636-ban készítette el a korabeli bíró, Michaelis Vass. Az cikkeket Michal Intybus másodjegyző vetette papírra.⁷⁸ Méreteit tekintve a könyv 21 cm széles és 31 cm magas, 285 lapot tartalmaz, amelyek valószínűleg egyszerre lettek bekötve, az oldalak pedig nincsenek számozva. A könyv formális elemzése során több különböző kézírást különböztethetünk meg. Egy író általában hosszabb időszak során vezette a feljegyzéseket. A könyv elején található szövegből megtudhatjuk, hogy az első írója Mychael Intybus volt, aki a könyv keletkezésekor a város másodjegyzője volt.⁷⁹ A többi író személyazonosságáról eddig nem rendelkezünk semmilyen információval. Ez a kérdés további, részletesebb paleográfiai kutatást igényelne.

A könyvben található feljegyzések rendszeres, általában éves időközönként lettek papírra vetve, és időrendi sorrendben vannak vezetve. Az első feljegyzés 1616-ból származik, az utolsó pedig 1731-ből. A cikkelyek egységes formát követnek, amely az évszám megadásával kezdődik, amikor az egyes előírásokat elfogadták. Ezt követik a latin nyelvű formulák, amelyek jelzik, hogy a cikkelyeket a külső tanács az új választási év kezdetén fogadta el, és a bírónak és a városi tanácsnak címezték.⁸⁰ A formulák többségében tartalmazzák az évszámot, és néha a pontos

⁷⁶ Archív mesta Košice, fond Magistrát mesta Košice, Odd. Supplementum H., sign. H III/2 art 3

⁷⁷ AMK, Odd. Supplementum H., sign. H III/2 art 3, s. 1.

⁷⁸ *Prothocollon Celeberrimae Reipublicae Cassoviensis. Articulos Inclytae Communitatis seu Centum virorum Judici et ipsi adiunctis Senatoribus, post praestitum iuramentum ad exequendum praescribere proponere et exhibere solet. Ab Anno Domini 1616 consequenter consignatos continens. Quos ad iussum et in gratiam Anno Domini 1637 Generosi et Nobilissimi Domini Michaelis Wass, tune Judici Primarii eiusdem Reg. ac. Lib. Civitatis Cassoviensis descripsit Mychael Intybus p. t. Jur. Vice Notar ibidem m. pria.*

⁷⁹ MK, Odd. Supplementum H., sign. H III/2 art 3, s. 1.

⁸⁰ MAGDOŠKO, D. *Samospráva mesta Košice...*, s. 121.

elfogadási dátumot is. Gyakran előfordul az újonnan választott bíró neve is. A felvezető szöveg után következnek maguk az előírások. A cikkelyek sorszámmal vagy betűkkel vannak megjelölve (primus, secundus, ... articulus), és a számuk évről évre változik.

A legtöbb előírás nyelve magyar, kivéve néhány kivételt, ahol latin nyelvet használtak. Minden cikkely az *articuli* szóval van megjelölve. A város belső ügyeivel foglalkoznak, az árszabályozástól és céhes ügyektől kezdve a városi tisztviselők kompetenciáinak meghatározásáig. A kassai cikkelyeket rendszeres időközönként fogadták el, formájuk nagyon tömör, és operatív jellegűek, tehát rövid távú problémákra adnak megoldásokat. Ján Kúkel osztályozása alapján a rendeletek csoportjába sorolhatjuk őket. Ezt a hipotézist a cikkelyek megfogalmazása is megerősíti, ugyanis a külső tanács kéréseiként lettek megfogalmazva a városi tanács felé.

3.2 Tartalmi elemzés

A kassai városi statútumok tartalmuk alapján több kategóriába sorolhatók. Mivel az összes elfogadott cikkely osztályozása meghaladná a munkám kereteit, úgy döntöttem, hogy csak azokat a témaköröket emelem ki, amelyek a legnagyobb számban fordulnak elő az elfogadott előírások között, vagy amelyek valamilyen módon egyediek. A tartalmi elemzést az 1616 és 1687 közötti statútumok példáján végeztem. Kiindulópontul az 1616-os év szolgál, mivel ekkor kezdődött a cikkelyek vezetése az említett könyvben, amelyről az előző alfejezetben írtam. Bár a könyv feljegyzései egészen 1731-ig terjednek, tartalmi szempontból csak 1687-ig dolgoztam fel őket, figyelembe véve az ország városi önkormányzatainak helyzetében bekövetkezett változásokat, amelyek a 17. század utolsó harmadában történtek. Az 1616 és 1687 közötti időszakban a kassai külső tanács 660 előírást fogadott el. Az előírások elfogadásának gyakorisága évről évre változott, voltak olyan évek is, amikor egyetlen cikkely sem maradt fenn (például 1647-1649, 1651-1652, 1655-1656, 1669-1676, 1678-1682 között). A vizsgált időszakban a legkevesebb előírást 1660-ban fogadták el (összesen 3), míg a legtöbbet 1687-ben (összesen 26).

Táblázat: Az elfogadott statútumok év szerinti eloszlása

Rok	1616	1617	1618	1619	1620	1621	1622	1623	1624
Štatúty	7	9	9	14	9	17	12	20	12
Rok	1625	1626	1627	1628	1629	1630	1631	1632	1633
Štatúty	14	13	15	20	17	20	12	21	15
Rok	1634	1635	1636	1637	1638	1639	1640	1641	1642
Štatúty	16	15	18	22	19	17	19	23	17
Rok	1643	1644	1645	1646	1647	1648	1649	1650	1651
Štatúty	14	13	13	10	-	-	-	12	-
Rok	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660
Štatúty	-	10	7	-	-	14	9	8	3
Rok	1661	1662	1663	1664	1665	1666	1667	1668	1669
Štatúty	7	-	9	12	7	10	9	5	-
Rok	1670	1671	1672	1673	1674	1675	1676	1677	1678
Štatúty	-	-	-	-	-	-	-	12	-
Rok	1679	1680	1681	1682	1683	1684	1685	1686	1687
Štatúty	-	-	-	-	11	7	-	10	26

Városi alkalmazottakra vonatkozó rendelkezések

Ahogy az már az előző fejezetekben már említésre került, a kassai városi önkormányzat egyik kulcsfontosságú feladata a városi alkalmazottak felügyelete volt. Ez a tény az elfogadott rendelkezések számában is tükröződik, ugyanis a legtöbb elfogadott statútum - összesen 12,57% - ebbe a kategóriába tartozik. A városi alkalmazottakra vonatkozó statútumok osztályozása bonyolult feladat, mivel tartalmi elemzésükből kiderül, hogy az egyes rendeletek több kategóriába is besorolhatók. A leggyakrabban a városi alkalmazottak fizetéseivel és hatáskörével foglalkoztak, de olyan cikkelyek is elfogadásra kerültek, amelyek a köteleességek elhanyagolásáról, különböző csalásokról és szabálysértésekről szóltak. A városi alkalmazottak szabálysértéseiére példaképpen felhozható az 1677-es év 10. cikkelye, amely a bor- és

sörtisztekről szól, akik saját hasznukat keresve hígították a bort és a sört,⁸¹ vagy az 1617-es év 4. cikkelye, amely a városi őrség túlkapásait sorolja fel.⁸² Bevett gyakorlat volt, hogy a külső tanács olyan rendelkezéseket fogadott el, amelyekkel ösztönözték a városi tanácsot a hiányzó pozíciók betöltésére. A leggyakrabban lelkészek, városi orvosok, kántorok és tanárok kinevezésére volt szükség.

Felújítások, építkezések és higiéniai intézkedések

A tematikus felosztás szempontjából a második legnagyobb kategóriát azok a cikkelyek alkotják, amelyek különböző építkezésekkel, felújításokkal és a városban hozott higiéniai intézkedésekkel foglalkoznak. Ezek az összesen 660 elfogadott statútum 12,57%-át tették ki. A higiéniai intézkedéseket azért soroltam ebbe a csoportba, mert az építkezések és felújítások rendelkezéseihez hasonlóan ezek az intézkedések is a város képének formálását és az ott lakók életének kellemesebbé tételét célozták.

Bár már a középkorban is tudatában voltak a higiéniai problémáknak, különösen a népesebb városokban, mégsem fordítottak rájuk elegendő figyelmet. Bizonyos mesterségek vagy intézmények, mint például a mészárszékek vagy a kórházak, gyakran kerültek higiéniai okokból a városfalakon kívülre vagy a külvárosokba, de a hulladék és az ürülék állandó problémát jelentett, különösen a legnagyobb népsűrűségű városközpontokban.⁸³ E problémákkal a kassai külső tanács rendelkezései is foglalkoztak. Ebbe a kategóriába sorolható statútum például az 1620-as év 9. cikkelye, amely figyelmezteti a város lakóit a rossz higiéniai körülmények okozta fertőzések kockázataira,⁸⁴ vagy az 1634-es év 14. cikkelye, amelyben a városi tanácsot arra kéri, hogy keményen büntesse meg azokat, akik szennyezik a város utcáit. E rendelkezésből kiderül, hogy a

⁸¹ KOLOSVÁRI, Sándor – ÓVÁRI, Kelemen. *Kiváltságolt kerületi statutumok 1370-1799 és városi statutumok 1404-1773*. Budapest: MTA Történelmi Bizottsága, 1890, s. 257.

⁸² OLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 156.

⁸³ ERENCZI, László. *Vízgazdálkodás a középkorban*. In *Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon*. Budapest: MTA, 2008, s. 142.

⁸⁴ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 163.

trágya tárolására kijelölt helyek a városi bástyák voltak.⁸⁵ A választott közösség a Mislóka patak tisztaságára is odafigyelt, amiről például az 1632-es év 21. cikkelye tanúskodik, amelyben a választott közösség arra kéri a bírót, hogy büntesse meg azokat, akik valamilyen módon szennyezik a vizet.⁸⁶

Nagy számú rendelkezés foglalkozik az építkezések vagy felújítások témájával. A legnagyobb hangsúlyt a városi erődítményrendszer, az utak, a temető, a templom és a malmok megőrzésére helyezték. Ezek az épületek a város tulajdonát képezték, ezért karbantartásuk a bíró és a városi tanács hatáskörébe tartozott. Nagy figyelmet fordítottak a mai Szent Erzsébet-székesegyházra, amelyet a statútumokban katedrálisként vagy nagy templomként emlegettek. A legtöbb utalást a felújítási munkálatok szükségességére az 1630-as és 1640-es évek fordulóján találunk, ezek legfőképpen a templomtornyot érintették.⁸⁷

Az elfogadott rendelkezések között találhatóak olyanok is, amelyek tűzvészek vagy természeti katasztrófák okozta károk elhárításával foglalkoztak. Ilyen statútum az 1628-as év 19. cikkelye, amely az árvizeket követő kárelhárítás szükségességéről szól.⁸⁸ A következő években aktívan dolgoztak ezen probléma megoldásán, mégpedig a Mislóka és a Rák patakok szabályozására vonatkozó rendelkezésekkel.⁸⁹ A statútumok között találhatóak olyanok is, amelyek építkezésekre vagy épületek átépítésére ösztönöztek. Ilyen rendelkezés volt az 1646-os év 5. cikkelye, amely a városi tanács tagjait a börtönépület egy új emeletének felhúzására buzdította. Ezt az indítványt azzal indokolták, hogy az épület bővítése után a kisebb szabálysértőket ne kellessen összezární a súlyos bűncselekmények elkövetőivel.⁹⁰

A céhekre vonatkozó rendelkezések

⁸⁵ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 197.

⁸⁶ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 193.

⁸⁷ Például az 1637-es 20. cikk, az 1638-as 14. cikk, valamint az 1640-es 7. cikk

⁸⁸ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 180.

⁸⁹ Például az 1629-es 11. cikk, vagy az 1658-as 9. cikk

⁹⁰ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 222-223.

A céhek elválaszthatatlan részét képezték a kora újkori város társadalmának. Olyan kézműves-csoportosulásokról volt szó, melyeknek célja a piaci verseny szabályozása és a termékek minőségének garantálása volt. Köreikbe csak azok léphettek be, akik bizonyították szaktudásukat az adott területen, és csak annyi tagot vettek fel, amennyi közösségük szükségleteinek megfelelt. A céhek tagjai a középkor óta a kassai városi társadalom fontos részét képezték. Sajátos jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeztek, amelyek különleges társadalmi réteggé tették őket.⁹¹

A céhek a városi tanács felügyelete alatt álltak, amely jóváhagyta szabályaikat, és szükség esetén megbüntette a visszaéléseket. A tanács ugyanakkor megvédte a tagjaikat a céhen kívüli kézművesektől, akik gyakran jelentős károkat okoztak a nyereség terén. Az 1557-ből fennmaradt feljegyzésekből az is kiderül, hogy a céhek tagjai voltak őrizték a város erődítményrendszerének őrzői.⁹²

Ezen közösségek fontosságát az is bizonyítja, hogy a céhekre vonatkozó rendeletek alkotják a kassai városi statútumok egyik legnagyobb számú kategóriáját. Az őket érintő rendeletek leggyakrabban a molnárokkal és kádárokkal foglalkoztak, akikkel a vizsgált időszakban állandó problémák voltak. A velük szembeni számos panaszt tükrözik az 1655-ös év 1. és 5. cikkelyei, amelyekben konkrétan fel vannak sorolva az elégedetlenség okául szolgáló problémák, mint például az önkényes áremelések, a gyenge minőségű munka vagy az előre kifizetett áruk le nem szállítása.⁹³ Egy konkrét rendeletből még az is kiderül, hogy a molnárok nemcsak a lakosságot, hanem az egyházat is megkárosították, mivel kisajátították a tizedet.⁹⁴

Nemcsak a molnárok okoztak fejtörést a városvezetés számára. Az 1618, 1624 és 1667 évek statútumaiból világos, hogy a bodnárokkal szembeni elégedetlenség miatt a külső tanács a céh megbírságolása mellett javasolta, hogy más városokból hívjanak bodnárokat, különösen a

⁹¹ WICK, B. *Kassa története...*, s. 279-280.

⁹² KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 228., 229.

⁹³ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 244.

⁹⁴ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 159., 171., 248.

szüret idején.⁹⁵ Mivel Kassa azon városok közé tartozott, amelyek részt vettek a hazai és távolsági borkereskedelemben, a hordók biztosítása és a szüret zökkenőmentes lebonyolítása kulcsfontosságú volt számukra. Ezek a rendelkezések a helyzet komolyságára utalnak, mivel a középkori városok nem voltak nyitottak az idegenek előtt, ráadásul a városi privilégiumok biztosították a városlakók számára a jogot a kereskedelem és a városi céhek irányítására. Az elfogadott cikkelyek közötti időbeli eltérés azt bizonyítja, hogy a bodnárcéhhel kapcsolatos problémák hosszú távúak voltak, és az elfogadott rendeletek nem hozták meg a várt eredményeket. A kutatásom során nem sikerült kideríteni, hogy a probléma azért állt-e továbbra is fenn, mert a városi tanács nem tartotta be a külső tanács ajánlásait, és nem szankcionálta eléggé a bodnárokat, vagy azért, mert a szankciókat elfogadták, de azok nem voltak eléggé hatékonyak. A vizsgálat során az is kiderült, hogy a molnárok és a bodnárok mellett a város építőivel és fazekasaival is voltak problémák, bár ritkábban, mint az előző két céhhel.

Egyházi ügyekkel kapcsolatos intézkedések

A középkorban és a kora újkorban az egyház kulcsszerepet játszott a lakosság vallási életében. A spirituális funkciója mellett hatása volt a városi élet más területeire is, mint például az oktatásra vagy a szociális ellátásra. A városban gyakran előfordultak konfliktusok, amelyek a felekezeti különbségekből fakadtak, és ezek a városi státútumokban is megjelentek. Az 1633-ból származó 8. cikkely, amely megtiltja a csillag alakú lámpások használatát, a katolikusok ellen irányul, mivel őket pápai sötétségben lévőknek („*pápai sötétségben vadnak*”) nevezi.⁹⁶ A városi státútumok között azonban találhatóak olyanok is, amelyek támogatták a vallási sokszínűséget a városban. Ilyen rendelkezés volt az 1687-es 1. cikkely, amely helyet kért a lutheránusoknak vallásuk gyakorlásához.⁹⁷ Az ilyen státútumok az országos politikai változások következményei lehettek, ahol fokozatosan érvényesült a protestánsokkal szembeni toleránsabb hozzáállás.

⁹⁵ ÚJVÁRY, Zsuzsanna. *Kassa város polgársága a 16. század végén és a 17. század első felében*. In *Történelmi Szemle*. 1979, s. 583.

⁹⁶ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 192.

⁹⁷ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 271-272.

A felekezeti különbségek mellett a városban megjelenő nemzetiségi sokszínűség is megjelent a rendelkezésekben, amelyet tiszteletben tartottak. Ezt bizonyítják azok a rendelkezések, amelyek előírják a különböző nemzetiségek egyházi képviselőjének megválasztását vagy a legnagyobb lélekszámú nemzetiségek számára a vallási élet biztosítását a városban.⁹⁸

A néphagyományokat és a pogány eredetű ünnepeket tiltó vagy korlátozó rendelkezések szintén fontos részét képezték a kassai statútumalkotásnak. Az egyház meghatározta a kora újkori társadalom erkölcsi normáit, amire az 1661-es év 3. cikkelye is utal, amely szankciók bevezetését javasolja a káromkodás ellen. A javaslat szövege emlékeztet a bibliai szövegekre, mivel a bűnökért járó isteni büntetésekre hivatkoznak bennük.⁹⁹ Az egyház tiszteletét előírja az 1632-es év 12. cikkelye is, amely komoly problémaként jelölte meg a kocs mákból a prédikációk során kiszűrődő zajt.¹⁰⁰ A külső tanács igyekezett ellenőrizni az egyházi képviselőket is. Fennmaradt ugyanis olyan cikkelyek, amelyek a lelkészek megfeddésére ösztönözték a városi tanácsot, azok kötelességeinek nem megfelelő teljesítése esetében, akár általánosságban¹⁰¹, akár konkrét ügyekben, mint például prédikációk kihagyása vagy a kórházak látogatásának elhanyagolása.¹⁰²

Az önkormányzat működésével kapcsolatos cikkelyek

A kassai városi önkormányzat működésével már a korábbi fejezetekben foglalkoztam, melyekben a városi tanács testületét is vizsgáltam. Mivel a kassai városi statútumok olyan rendelkezések voltak, amelyeket a külső tanács fogadott el, a városi tanáccsal szembeni kérések formájában, nem meglepő, hogy a vizsgált forrásanyag számos olyan cikkelyt tartalmazott, amelyek a városi tanács működését tárgyalja. Az elfogadott rendelkezések közül 33 cikkely foglalkozik ezzel a témával, ami átlagosan 5%-ot jelent. Ezek a cikkelyek olyan intézkedéseket tartalmaznak, amelyekkel a városi közigazgatás zavartalan működését kívánták biztosítani.

⁹⁸ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 195.

⁹⁹ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 238-239.

¹⁰⁰ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 186.

¹⁰¹ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 206.

¹⁰² KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 225.

Ilyen rendelkezés az 1629-es év 5. cikkelye, amely figyelmezteti a bírót a városban zajló bírósági ügyek elhanyagolása miatt.¹⁰³ A külső tanács a statútumokban hangsúlyozta a bíró és a városi tanács fontos szerepét, akiknek példaképeknek kellene lenniük a város többi lakója számára. Ebben a szellemben íródott az 1630-as év 11. cikkelye is, amelyben arról írnak, hogy a városban nagyon elterjedt a káromkodás, még a városi tanács képviselői között is. Ezért kérték őket, hogy jobban figyeljenek a beszédükre, hogy a többi városlakó példát vehessen róluk.¹⁰⁴

Érdekeselek azok a rendeletek is, amelyek a városi tanácsban megüresedett helyek betöltésével foglalkoznak. Például az 1620-as év 6. cikkelye arról szól, hogy a megüresedett pozíciókat a lehető leghamarabb be kell tölteni, azonban hangsúlyozza, hogy a megüresedett helyre csak olyan polgár léphet, aki ugyanolyan nemzetiségű, mint aki elhunyt vagy elhagyta a pozícióját.¹⁰⁵ Ez arról tanúskodik, hogy létezett egy rendszer, amely szerint a posztokat nemzetiségi alapon töltötték be. Ahogy azt már korábban is említettem, a városi tanács tagjai nem részesültek pénzbeli juttatásokban, így csupán a legtehetősebb polgárok kerülhettek a fő funkciókba, akik megengedhették maguknak a pro bono munkát. A 17. század végén azonban megjelentek olyan rendelkezések is, amelyek a városi tanács tagjai és a hivatalnokok bérezésének bevezetését szorgalmazták.¹⁰⁶

Gazdasági tevékenységekre vonatkozó rendelkezések

Kultúrtörténeti kutatások kimutatták, hogy a Magyar Királyságból származó bor a középkortól kezdve nagyon keresett árucikknek számított Európa egyes területein. A Poroszországba és Lengyelországba történő borkivitel különösen jelentős volt, hiszen a magyar bort nagyon jól ismerték ezekben az országokban.¹⁰⁷ A borkereskedelemben aktívan részt vettek a kassaiak is, amit az is bizonyít, hogy éppen egy kassai kereskedő, név szerint Kalmár Gergely

¹⁰³ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 182.

¹⁰⁴ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 186.

¹⁰⁵ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 162.

¹⁰⁶ A 1677-es 12. cikk

¹⁰⁷ KOMORÓCZY, Gy. *Borkivitelünk...*, s. 14-15.

járult hozzá a tokaji bor több lengyel városba való kiszállításához, így ő ismertette meg a lengyel fogyasztókkal ezt a számukra mindaddig ismeretlen borfajtát.¹⁰⁸ A bor és a szőlőtermesztés a kora újkori Kassa gazdasági és társadalmi életének elválaszthatatlan részei voltak. A bor nemcsak fontos exportcikk volt Lengyelországba, hanem a helyi életmód fontos része is. A szőlőültetvények körülvezték a várost, és egészen a környező falvakig, mint például Hernádtihany és Mislóka terjedtek. A szőlőültetvények tulajdonjoga többnyire a polgároké volt, a leggazdagabbak pedig a tokaji borvidék területén, Szántón, Szikszón és Tolcsván vásároltak ültetvényeket.¹⁰⁹ A borászat jelentőségét Kassán a város borkereskedelmének védelmét szolgáló királyi kiváltságok is bizonyítják. A legjelentősebbek közé tartozik az I. Lajos király által 1347-ben adományozott nagy kiváltságlevél, amely meghatározta, hogy csak a kassai polgárok árulhatnak bort a városban egészen pünkösdig.¹¹⁰

A bor mellett a sör volt az egyik legelterjedtebb ital a középkorban és a kora újkorban. A sörfőzéshez szükséges fontos alapanyag a komló volt, amelyet a komlókertekben termesztettek. A sörfőzés elterjedésében a Magyar Királyságban jelentős szerepet játszottak a bencés kolostorok, mivel vezetőik maláta-termelést követeltek meg jobbágyaiktól. A sörfőzés főként a városokban terjedt el. A bányavárosokban például a sörfogyasztás uralkodott a bor felett, amelyet más területekről kellett beszerezni. A magyar jogrendszer a 16. század végéig nem kötötte külön engedélyhez vagy kiváltsághoz a sörfőzést. A 14. és 15. században a sörfőzés az egész országban elterjedt, és olyan városok váltak fontos központjává, mint Körmöcbánya, Selmecbánya, Lőcse, Késmárk, Bátfá, Kassa, Eperjes, Nagyszombat, Pozsony és Trencsén.¹¹¹

Figyelembe véve ezeket a tényeket, nem meglepő, hogy a kassai városi statútumok között viszonylag nagy számú cikkely foglalkozik a borászat témájával. A sörfőzéssel kapcsolatos statútumokat tematikai hasonlóságuk miatt szintén ebbe a csoportba soroltam. A borászattal és sörfőzéssel kapcsolatos rendelkezések az összes elfogadott cikkely 4,24%-át teszik ki. A releváns

¹⁰⁸ KOMORÓCZY, Gy. *Borkivitelünk...*, s. 16.

¹⁰⁹ ÚJVÁRY, Zs. *Kassa város polgársága...*, s. 583.

¹¹⁰ KOMORÓCZY, Gy. *Borkivitelünk...*, s. 44-45.

¹¹¹ LUKAČKA, Ján. *Pivovarníctvo na Slovensku v stredoveku*. In PETRÁŠ, Milan. *Z dejín pivovarníctva, sladovníctva a chmeliarstva na Slovensku*. Trnava: Západoslovenské múzeum, 1993, s. 25-30.

statisztika elkészítését nehezíti az a tény, hogy a borászattal foglalkozó statútumok gyakran átfedik a céhes tematikájú statútumokat. A bodnárok céhének koordinálására irányuló rendeleteket a céhes ügyeket tárgyaló statútumok közé soroltam, így ezeket nem vettem bele a borászatról szóló rendelkezések összletszámába.

A borászattal foglalkozó statútumok között változatos cikkelyek találhatók, amelyek a szőlőültetvények termesztésétől a bor kiviteléig terjedő teljes folyamatot tárgyalják. Az 1623-as év 10. cikkelye például az Alföld szőlőtermesztésével kapcsolatos problémákkal foglalkozik. A cikkely előírja, hogy a szőlészek lelkiismeretesebben végezzék munkájukat, és borhivatalnokok kinevezését kéri a borászok mellé, akiknek feladata a szőlészek munkavégzésének ellenőrzése lenne.¹¹² Egy másik cikkely, amely a szőlőültetvények művelésével foglalkozik, az 1637-es év 16. cikkelye, amely előírja, hogy a nem termelékeny szőlőket el kell adni, és helyettük új, termelékenyebbeket kell vásárolni.¹¹³ A borászat jelentőségét a kassaiak számára az 1641-es év 6. cikkelye is bizonyítja, amelyben a külső tanács elégedetlenségét fejezte ki a bor kivitelének tilalmát előíró törvényekkel szemben.¹¹⁴ Az ilyen reakció nem meglepő, tekintettel arra, hogy a kassai polgárok többsége szőlőtermesztéssel foglalkozott. Érdekes rendelkezés az 1634-es év 5. cikkelye, amelynek célja a sör behozatalának korlátozása a városba. A külső tanács ezt a lépést azzal indokolja, hogy Kassa elsősorban borászattal foglalkozó város, ahol nagy mennyiségben termesztene szőlőt. A rendelet elfogadását tehát az a félelem motiválta, hogy a sör behozatala károkat okozna a város gazdaságában. A tilalom alól kivételt képeztek a betegek, a városi tanács tagjai és a legtekintélyesebb polgárok, valamint azok is engedélyt kaphattak, akik esküvő alkalmából hozzák a városba a sört, vagy akik a szomszédos falvakban saját célra főzetnek sört.¹¹⁵

Az oktatási kérdésekkel foglalkozó cikkelyek

Az első városi iskolák létrejötte Európában már a 13. század előtt megkezdődött. A folyamat a városi élet újjáéledésének következményeként indult el, amikor az egyházi iskolák

¹¹² KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 168.

¹¹³ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 205.

¹¹⁴ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 188.

¹¹⁵ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 196.

már nem tudtak megfelelő oktatást biztosítani a városok lakosai számára, amely felkészítette volna őket az egyházon kívüli tevékenységekre. Az egyházi iskolák ebben az időszakban a vallás területére korlátozták nevelésüket. A keresztes hadjáratok által létrejött nemzetközi kapcsolatok hatalmas lendületet adtak a kereskedelemnek egész Európában, amely a polgárok kezében volt; ennek következtében ez a réteg gazdagabbá és függetlenebbé vált, és kulturális igényeik megsokszorozódtak. A polgárok száma, akiknek oktatásra volt szükségük, olyan mértékben megnövekedett, hogy egyrészt az egyházi iskolák nem rendelkeztek elegendő kapacitással a befogadásukhoz, másrészt pedig a korban végbement változások olyan oktatást igényeltek a polgároktól, amely jobban megfelelt életmódjuknak. Ez az igény leginkább Dél-Európában, különösen Olaszországban, és Északon a Hanza-városokban és Flandriában mutatkozott meg. A 15. századig világi iskolák jöttek létre minden jelentősebb városban Nyugat-Európában.¹¹⁶

A 16. században a Magyar Királyság és Erdély területén igazolhatóan 275 iskola működött. Ezek egyharmada városi iskola volt, például Pozsonyban, Lőcsén, Késmárkon, Kisszebenben, Bártfán, Besztercebányán, Budán, Eperjesen és Kassán. Annak ellenére, hogy az egyház továbbra is igényt tartott az oktatásra, a gyakran hangoztatott vélemény, hogy ezen iskolák szelleme ellentétben állt az egyházzal, helytelen. A városi iskolák ugyanis szigorúan vallási alapokon álltak. Az iskolák létrehozásáért folytatott küzdelmek, amelyekre gyakran hivatkoznak, csupán helyi jellegűek, és gyökereik nem vezetnek mélyebb elvi konfliktusokhoz.¹¹⁷ Általánosságban elmondható, hogy a 13. és 15. század között létrejött összes városi iskola két kategóriába sorolható. Többségükben csak olvasást és írást, számtant és a latin nyelv alapjait oktatták. A többi intézményben mindezen kívül latin nyelvtant is oktattak. Ezeket az iskolákat latin iskoláknak nevezték, és mai értelemben középiskoláknak tekinthetők. Az elérhető források alapján a kassai iskolát a második csoportba sorolhatjuk, mivel már 1514-ben gimnáziumnak nevezték.¹¹⁸

¹¹⁶ FINÁCZY, Ernő. *A középkori nevelés története*. Budapest: MTA, 1926, s. 231.

¹¹⁷ FINÁCZY, Ernő. *A középkori nevelés...*, s. 231-232.

¹¹⁸ BÉKEFI, Rémig. *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig*. Budapest: Históriaantik Könyvesház, 2012, s. 41.

A kassai városi statútumokból értékes információkat kaphatunk a városi iskola működéséről. Az oktatási területen leggyakrabban felmerülő problémák közé tartozott a munkaerőhiány, az ellenőrzés hiánya és a diákok fegyelmezetlensége. Az 1620-as év 3. statútuma például a tanárok hiányának problémáját tárgyalja. A rendeletből megtudhatjuk, hogy az iskolának legalább egy magyar és egy német nemzetiségű tanárral kellett volna rendelkeznie.¹¹⁹ Az 1625-ös év 1. statútumában a választott közösség egy konkrét személyt, név szerint Ján Wolffius-t ajánlja segédtanárnak. Ezenkívül felsorolták az ellenőrök nevét is, akiknek két évente kell ellenőrizniük az iskola helyzetét. A szöveg említést tesz arról, hogy az ellenőröknek együtt kell működniük az egyház képviselőivel. A cikkely azt is megemlíti, hogy a tanító lakóhelye a plébánia volt, a segédtanárnak pedig az iskola épületében kellett laknia.¹²⁰ Érdekes információkat nyújt a vizsgák lefolyásáról az 1657-es év 2. cikkelye, amelyben az szerepel, hogy a vizsgákat a tanító, az ellenőrök és a városi tanács kiválasztott tagjai, valamint a polgári közösség felügyelete alatt kell lefolytatni.¹²¹

A városi pénzügyekkel kapcsolatos rendelkezések

A városok kezdetektől fogva saját bevételekkel és kiadásokkal rendelkeztek. A városi gazdálkodás legfontosabb elemei közé tartozott az adók beszedése, a magán- és középítkezések felügyelete, valamint a bevételek és kiadások dokumentálása. A városi bevételek közé tartoztak a városban található különböző létesítményekből és vállalkozásokból - mint például a malmok, kocsmák vagy pincék - származó bevételek, a piaci díjak, a városi vagyon eladásából befolyt összegek és a városi adó, amelyet a város határából és a városhoz tartozó falvakból is beszedtek. A városi vagyon kezelése a középkor elején a városi tanács és a bíró kezében volt, akik évente egyszer beszámoltak a gazdaság állapotáról a polgári közösség tagjainak. A városi pénzügyek felügyelete lehetővé tette a külső tanács létrejöttét, amely jogosult volt ellenőrizni a városi tanács tevékenységét.¹²²

¹¹⁹ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 162.

¹²⁰ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 172.

¹²¹ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 234.

¹²² MAGDOŠKO, D. *Samospráva mesta Košice...*, s. 170.

A pénzügyek tematikája leginkább az adóztatásra és az árak szabályozására vonatkozó rendelkezések formájában jelent meg a kassai városi statútumokban. Ami a pénzügyekkel kapcsolatos határozatok számát illeti, a vizsgált időszakban ugyanolyan arányban lettek elfogadva, mint az oktatással kapcsolatos statútumok. Mindkét kategória a teljes elfogadott rendeletek 3,78 – 3,78%-át teszi ki, és fontos információforrásként szolgálnak a város gazdasági helyzetéről. Az 1658-as év 3. cikkelye például egy további bevételi forrásról, nevezetesen a végrendeletekről szól. Ez a rendelkezés kimondja, hogy az egyháznak, konkrét intézményeknek vagy épületeknek szánt vagyonokat nem szabad más célokra felhasználni.¹²³ Érdekes az 1622-es év 5. cikkelye is, amely dokumentálja, hogy a város az előző évben 10 000 aranyforint értékű kölcsönt nyújtott az uralkodónak, amely összeget a városi tanács a tehetős polgároktól kölcsönzött. Az adott cikkely felszólítja a város vezetését, hogy a kölcsönzött összeget a város bevételeiből térítsék vissza.¹²⁴

Az elővárosok és falvak igazgatásáról szóló rendelkezések

A város területének kiterjesztése hosszadalmas folyamat volt, amelynek gyökerei a 13. századig nyúlnak vissza. Ezt a folyamatot két fő szakaszra oszthatjuk. Az első a 14. század közepéig zajlott, és ennek során a város megszerezte Alsó-Hrabócz és Felső-Kassa területeit. Ezek a területek beolvadtak a kassai határba, és szőlőiket, földjeiket, rétjeiket a város lakosai művelték. A második szakasz a 14. század végére datálható, amikor a város nagyobb mennyiségben szerzett meg szomszédos, de távolabbi falvakat is, főként az uralkodótól származó adományok vagy a nemességtől kapott zálogok révén.¹²⁵ A fennmaradt 13. és 14. századi oklevelek szerint a város határa a falvak, például Bárca, Mislóka, Alsó-Hrabócz, Felső-Kassa, Hernádtihany, Budamér, Rás, Izdoba és Abaszéplak határáig terjedt.¹²⁶

A 14. századtól kezdve Kassa mezőgazdasági falvakat vásárolt. A város ekkor használta fel a virágzó nemzetközi kereskedelemről származó bevételeit. Ezen kívül a város tulajdonába

¹²³ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 236.

¹²⁴ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 166.

¹²⁵ MAGDOŠKO, D. *Samospráva mesta Košice...*, s. 169.

¹²⁶ MAGDOŠKO, Drahošlav. *K vzniku a správe predmestí stredovekých Košíc*. s. 596.

újabb falvak kerültek adományok formájában. A megvásárolt vagy megszerzett falvak közé tartozott például Kavocsán, Kalsa, vagy Garadna városkája.¹²⁷ A jelenlegi kutatások szerint a 16. században Kassa 21 falut birtokolt állandó jelleggel, ideiglenesen pedig több mint 60-at.¹²⁸

Az elővárosok és falvak igazgatása a városi tanács joghatósága alá tartozott. A városi bírósági könyvekben fennmaradt feljegyzések arról tanúskodnak, hogy a középkorban és a kora újkorban a városra és elővárosaira egységes adóztatási rendszer vonatkozott. Ezekben a feljegyzésekben szerepelnek az elővárosi területek adószedői is, akik a városi tanács vagy a külső tanács tagjai voltak.¹²⁹ A falvak igazgatói hivatalnokok voltak, akiket grófoknak vagy gróftiszteknek neveztek. Ők a várost képviselték, amely földesúrként funkcionált a város tulajdonában lévő falvak jobbágyságai számára.¹³⁰

Az elővárosok és falvak igazgatásával foglalkozó városi statútumok a vizsgált rendelkezések összességének 2,87%-át teszik ki. Ezekben leggyakrabban a grófok által kezelt területeken történt túlkapások szerepelnek. Például az 1687-es év 2. cikkelye arról számol be, hogy a rájuk bízott falvakkal saját tulajdonukként bántak.¹³¹ Ebben a kategóriában találhatók azok a rendelkezések is, amelyek azért érdemelnek figyelmet, mert a városi határ kérdésével foglalkoznak. Ezek a cikkelyek tanúsítják, hogy a kora újkorban nem létezett pontos nyilvántartás a város határáról. A külső tanács célja az volt, hogy pontos információkat szerezzen és rögzítsen a földekről, rétekről és legelőkről. A statútumokból megtudhatjuk, hogy ezeket az információkat a város legidősebb lakóitól igyekeztek megszerezni, és később a városházán jegyezték fel őket.¹³²

Táblázat: Az 1616 és 1687 között elfogadott statútumok tematika felosztása

¹²⁷ HALAGA, O. *Právny, územný a populačný vývoj...*, s. 35-36.

¹²⁸ Uličný feudálne majetky Košíc 25-45.

¹²⁹ MAGDOŠKO, D. *K vzniku a správe predmestí...*, s. 612.

¹³⁰ MAGDOŠKO, D. *Samospráva mesta Košice...*, s. 189.

¹³¹ KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 277.

¹³² KOLOSVÁRI, S. – ÓVÁRI, K. *Kiváltságolt...*, s. 241.

Tematika	Szám	Százalékarány
Városi alkalmazottak	83	12,57%
Felújítások, higiéniai intézkedések	71	10,75%
Céhek ügyei	37	5,60%
Egyházi ügyek	34	5,15%
Önkormányzati szervek	33	5%
Gazdasági tevékenység	28	4,24%
Iskolaügy	25	3,78%
Pénzügyek	25	3,78%
Falvak, elővárosok	19	2,87%

Konklúzió

A munkám során a Magyar Királyság városainak önkormányzatával és statútumaival foglalkoztam. Ezt a témát több szerző is vizsgálta, főként a magyar és szlovák történetírás köréből. Az elérhető irodalom tartalmi szempontból és a publikációk részletességét tekintve is nagyon változatos. A városok működése és önkormányzata vonzó kutatási terület a történettudományban, azonban a statútumok és ezek városi életre gyakorolt hatása a szlovák történetírásban csak részlegesen feldolgozott téma. A közép- és kelet-európai várostörténeti kutatásokat a 20. század második felében nagyban befolyásolta a politikai helyzet, ami a keleti és nyugati kutatások szétválásához vezetett. Fokozatosan kialakult egy hagyományos nézet, amely Közép- és Kelet-Európát kis mértékben urbanizált területként jellemezte. A nyelvi akadályok és a helyi forrásokhoz való egyszerű hozzáférés hiánya megnehezítette az összehasonlító kutatásokat. A vasfüggöny leomlása azonban pozitív változásokat hozott, amelyek megnyitották az utat a várostörténeti kutatások számára ezekben a régiókban is.

A magyar történetírás két fő megközelítés alapján foglalkozott a városok történetével. Míg az egyik a jogtörténeti szemléletet részesítette előnyben, addig a másik elsősorban társadalmi és gazdasági kérdésekkel foglalkozott. A szlovák történetírás szintén főként a történelmi Magyarország városainak történetére fókuszál, különböző aspektusokra helyezve a hangsúlyt, mint például a jogi, gazdasági, társadalmi és politikai kérdések. Problémát jelent azonban a magyar és szlovák történészek közötti együttműködés és a kutatási eredmények megosztása, amelyet nyelvi akadályok nehezítenek. A Magyar Királyság városainak statútumaival a szlovák és magyar történetírás is csak részben foglalkozott, a téma átfogó és rendszerezett feldolgozása jogi szempontból pedig összességében hiányzik.

A téma kiindulópontjául a magyar városok önkormányzatainak vizsgálata szolgált. Arra a következtetésre jutottam, hogy a legtöbb magyar városi önkormányzat szinte azonos hatalmi struktúrával rendelkezett, eltekintve az elhanyagolható eltérésektől. A középkori és kora újkori városok önkormányzatának fő elemei a bíró és a 12 tagból álló városi tanács voltak, akik igazgatszolgáltatási, közigazgatási és reprezentatív funkciókat láttak el. Őket évente választotta meg a külső tanács, amely a polgári közösség intézményéből fejlődött ki. A választott tanács

ellenőrző és tanácsadó szervként működött, amelynek feje, a szónok, jogosult volt statútumokat kiadni.

A statútumok olyan belső ügyek irányítására elfogadott jogszabályok, amelyek a városi önszabályozás példáiként szolgálnak. Kutatásuknál az egyik kulcskérdés azok jogi ereje. Munkámban a következtetésre jutottam, hogy a kassai városi statútumok inkább a választott közösség ajánlásai voltak a városi tanács felé. Ezt több tényező is alátámasztja, melyek közül az egyik a rendelkezések megfogalmazása és stílusa. A szöveg elemzéséből kiderül, hogy a cikkek ajánlásokként vagy kéréseként voltak megfogalmazva. Ezt alátámasztja a bevezető formula, ugyanis a cikkeket „*articuli*”-nak nevezték, nem pedig „*statuta*”-nak. További bizonyíték, hogy a rendelkezések több esetben ismétlődnek. Feltételezésem szerint, ha a statútumok kötelező erejű jogszabályok lettek volna, nem lett volna szükség évente megismételni őket.

A statútumok jogerejének meghatározásában Ján Kúkel osztályozásából indultam ki, aki két kategóriába sorolta őket. Az egyik kategóriába rövid érvényességű, operatív jellegű rendeletek tartoznak, míg a másikba a hosszabb távú érvényességgel rendelkező, rendszertelen időközönként elfogadott, kiterjedtebb szövegek. E besorolás alapján az 1614-től a század végéig elfogadott statútumok a rendeletek csoportjába tartoznak. A pozsonyi, kassai és nagyszombati városi statútumok összehasonlításakor arra a következtetésre jutottam, hogy a legtöbb elfogadott rendelkezés a vizsgált városokban a rendeletek csoportjába tartozik, és nem nevezhetők a szó szoros értelmében vett statútumoknak, mivel ezek főként a városi problémák gyors megoldását célozták.

A kassai városi statútumok számos városi ügyet szabályoztak. Tartalmi elemzésük lehetővé teszi tematikus csoportosításukat, aminél viszont problémát jelent a rendeletek egyes csoportokba sorolása bizonyos fogalmak és témakörök átfedése miatt. A tartalmi elemzés során az 1616 és 1687 közötti statútumokat vizsgáltam. Kiindulási évként 1616-ot választottam, mivel ebben az évben kezdték el az efféle forrásokat külön erre fenntartott könyv formájában vezetni. Bár a könyv egészen 1731-ig tartalmaz feljegyzéseket, az elemzett korszakot az 1687-es évvel határoltam be, az magyar városok önkormányzatában a 17. század utolsó harmadában bekövetkezett változások miatt. A vizsgált időszak alatt a kassai választott közösség összesen 660 rendelkezést fogadott el. A statútumok elfogadásának gyakorisága évről évre változott, és voltak

évek, amelyekből egyetlen cikkely sem maradt fenn. A rendelkezéseket tartalmi szempontból különböző kategóriákba soroltam, különös figyelmet fordítva azokra a csoportokra, amelyekben a legtöbb cikket fogadták el, vagy amelyek valamilyen szempontból egyedinek számítanak. A legtöbb statútum az alábbi nyolc kategóriába tartozott: városi alkalmazottak, felújítások, építkezések és higiéniai intézkedések, céhek, egyházi ügyek, a bíró és városi tanács jogai és kötelességei, borászat és sörfőzés, oktatás, pénzügyek, külvárosok és falvak igazgatása. Külön kategóriaként említettem a külső behatásokra és az ország politikai eseményeire reagáló statútumokat. E kategóriákon kívül elfogadtak még rendeleteket, melyeknek fókuszában a majorság, a városi földek, a városi kiváltságok védelme, különböző bírósági ügyek vagy az erdők védelme állt.

A városi statútumok kutatása a középkori és kora újkori várostörténet fontos kutatási területét képviseli, amely alapvető jelentőségű a városigazgatás belső mechanizmusainak megértéséhez ebben az időszakban. A kassai városi statútumok bepillantást nyújtanak a belügyek igazgatásába, emellett a városi önszabályozás példáiként is szolgálnak. Tartalmuk tükrözi a városi közösség érdekeit és szükségleteit, mivel azokra a problémákra és kihívásokra reagálnak, amelyekkel a korabeli városi társadalom szembesült. Mivel a statútumok témája csak részlegesen van felkutatva, a téma komoly lehetőségeket tartogat a jövőbeni kutatások számára.

Felhasznált irodalom

Források és forráskiadványok

1. Archív mesta Košice, fond Magistrát mesta Košice, Odd. Supplementum H., sign. H III/2 art 3
2. Jus Civile, Sive Statuta, Privilegia, Prærogativæqvæ Ac Consuetudines Municipales Regiæ Ac Liberæ Civitatis Cassoviensis. Košice: Typis Civitatis impressi Thomas Scholtz, 1701
3. KOLOSVÁRI, Sándor – ÓVÁRI, Kelemen. Kiváltságolt kerületi statutumok 1370-1799 és városi statutumok 1404-1773. Budapest: MTA Történelmi Bizottsága, 1890, s. 422.

Monográfiák és tanulmánykötetek

2. BÉKEFI, Rémig. A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig. Budapest: Históriaantik Könyvesház, 2012, s. 598.
3. BÓNIS, György. Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után: 1686– 1708. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962, s. 374.
4. CSUKOVITS, Enikő – LENGYELOVÁ, Tünde. Z Bardejova do Prešporku. Spoločnosť, súdnictvo avzdelanosť v mestách v13. – 17. storočí. Prešov: Prešovská univerzita, 2005, s. 308.
5. FINÁCZY, Ernő. A középkori nevelés története. Budapest: MTA, 1926, s. 340.
6. FLÓRA, Ágnes. The Matter of Honour. Budapest: Central European University, 2014, s. 376.
7. KOMORÓCZY, György. Borkivitelünk Észak felé. Kassa: Kazinczy Társaság, 1944, s. 377. ISBN J000178422
8. 11.KUBINYI, András. Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején. Budapest: Akadémia kiadó, 1975, s. 84.
12. LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensys, 2007, s. 222.
13. LEHOTSKÁ, Darina. Dejiny Bratislavy. Bratislava: Obzor, 1966, s. 476.
14. LUBY, Štefan. Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava: Iura Edition,

2002, s. 79.

15. MAGDOŠKO, Drahošlav. Samospráva mesta Košice v stredoveku. Košice: UPJŠ, 2017, s 304.
16. MÁLYUSZ, Elemér. Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest: Műszaki Kiadó, 2007, s. 458.
17. MARSINA, Richard. Dejiny Slovenska I. Bratislava: Veda, 1986, s. 534.
18. MARSINA, Richard. Vývoj správy miest na Slovensku. Rožňava: Osveta, 1979, s. 302
19. MILLER, Jaroslav. Urban Societies in East-Central Europe, 1500-1700. Hampshire: Ashgate Publishing Company, 2008, s. 292.
20. NÉMETH, István. Kassa város archotológiája. Bírák, belső és külső tanács 1500- 1700. Budapest: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 2006., s. 326., ISBN:963 06 0062 5
21. NÉMETH, István. Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon. Budapest: Gondolat – Magyar országos levéltár, 2004, s. 41.- 42.
22. OLEJNÍK, Ján – LABANC, Peter – GLEJTEK, Miroslav. Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej Kapituly I. Od počiatkov Spišskej kapituly po vznik biskupstva. Ružomberok: VERBUM, 2021, s. 244.
23. OSVÁTH, Gyula. Adalékok Kassa város közzégi helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót koráig. Kassa, 1918
24. SEGEŠ, Vladimír. Remeslá a cechy v starom Prešporku. Bratislava: Marenčin PT, 2011, s. 304.
25. SEGEŠ, Vladimír. Prešporský pitaval. Bratislava: Perfekt. 2005. s. 214., ISBN 8080463115
26. ŠPIESZ, Anton. Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680-1780. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, s. 302.
27. ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján. Lexikón stredovekých miest na Slovensku. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s.
28. SZEGHYOVÁ, Blanka. Súdniectvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. stor. Bratislava: Veda, 2016, s. 188., ISBN 9788022414999
30. SZIKLAY, JÁNOS – BOROVSKY, Samu (ed.). Magyarország vármegyéi és városai. Abauj-Torna vármegye és Kassa. Budapest: Apollo, 1896

31. WENZEL, Gusztáv. Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben. Budapest: MTA, 1877, s. 59.
32. ULÍČNÝ, Ferdinand. Dejiny osídlenia Užskej župy. Košice: UPJŠ, 1995, s. 351.

Tanulmányok

1. BARTAL, Antal. Jogtörténeti emlékek. In: Egyetemes Philologiai Közlöny, roč. XIV., Budapest: Franklin-társulat Könyvnyomdája, 1890
2. BARTL, Július. Mestské knihy na Slovensku a problémy ich štúdia. In: Studia Historica Tyrnaviensia 3, 2003, s. 182.
3. ČIČAJ, Viliam. *Niektoré problémy výskumu miest v období novoveku*. In CZOCH, Gábor (ed.). *Kapitoly z dejín Bratislavy*. Bratislava: Kalligram, 2006, s. 29.
4. FELHŐ, Ibolya. *A szabad királyi városok és a magyar kamara a XVII. Században*. In: *A szabad királyi városok és a magyar kamara a XVII. században*, s. 209-267.
5. FERENCZI, László. *Vízgazdálkodás a középkorban*. In *Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon*. Budapest: MTA, 2008, s. 342. ISBN 963 9704 61 x
6. FLORA, Ágnes – NÉMETH, István. *Az elit szerepe a kora újkori városi vezetésben és az elit tagjainak társadalmi kapcsolatai*. Budapest: MTA, 2012, s. 20.
7. FÜGEDI, Erik. *Középkori magyar városprivilegiumok*. In Tanulmányok Budapest múltjából, 1961
8. HOLÁK, Ján. *Vznik mestského práva na Slovensku a jeho pramene*. In: Sborník Matice Slovenskej. Historia, 1938 – 1939, roč. XVI – XVII, č. 3 – 4, s. 203-226.
9. JAKAB, Elek. Magyarországi jogtörténeti emlékek. In: Századok. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1888, s. 541-550.
24. KÓNYA, Peter: Prešov v 17. storočí (1604 – 1711). In: Dejiny Prešova I. Ed. Kónya, Peter a kol. Prešov 2017, s. 590., ISBN:9788055518961
25. 12.KÚKEL, Ján. Štatúty schvaľované volenou obcou mesta Bratislavy. In RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). *Diplomatická produkcia v stredovekom meste*. Bratislava: MVSR – odbor archívov a registratúr, 2005
26. 13. LEHOTSKÁ, Darina. *K počiatkom vedenia mestských kníh na Slovensku*. In Historické štúdie 5 Bratislava, Bratislava: SAV, 1959, s. 325-347.

27. 14. LUKAČKA, Ján. Pivovarníctvo na Slovensku v stredoveku. In PETRÁŠ, Milan. Z dejín pivovarníctva, sladovníctva a chmeliarstva na Slovensku. Trnava: Západoslovenské múzeum, 1993, s. 114.
28. 15. NAGY, István. A választó polgárság testülete Budán a XVIII. Században. In Tanulmányok Budapest múltjából, 1959, č. XXI, s. 798.
29. 16. NAGY, Péter. A tudományos jogszabálygyűjtemények történetéhez – Corpus statutorum Hungariae municipalium. In.: BALOGH, Judit - KONCZ, Ibolya Katalin akol. Studia in honorem István Stipta. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, 2017, s. 296-304.
30. 17. NEMCOVÁ, Zuzana. Štatúty ako spôsob komunikácie mestskej správy s obyvateľmi. In SOKOLOVSKY, Leon (ed.). Historica XLVIII. Slovo, písmo, obraz, znak. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014
23. Óvári Kelemen–Kolosvári Sándor. Észrevételek Jakab Elek úrnak, „Amagyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye” című munkáról írt bírálata. In: Századok. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1888, s. 828–838.
24. RÁBIK, Vladimír. *Mestská správa Trnavy v stredoveku*. In: Historické štúdie 47. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2013, s. 51-52
23. ŠTEFÁNIK, Martin. *Žigmund a stredoslovenské banské mestá*. In *Středověké město: politické proměny a sociální inovace*. Praha: FILOSOFIA, 2019, s. 147- 187.
24. ULIČNÝ, Ferdinand. *Meštianske právo na Slovensku v stredoveku*. In: Mesto a dejiny, Košice: UPJŠ, 2014, s. 6-22.
25. ÚJVÁRY, Zsuzsanna. *Kassa város polgársága a 16. század végén és a 17. század első felében*. In Történelmi Szemle. 1979, s. 577-591.